

2021/14

TESEV
DEĞERLENDİRME
NOTLARI

**Açık Veri
Politikalarıyla Sivil
Katılım**

TESEV Değerlendirme Notları, TESEV'in çalışma alanlarındaki konulara ilişkin farklı bakış açıları ve önerileri kamuoyuyla paylaşmayı hedeflemektedir.

Hüseyin Can Ünen

Açık ve özgür coğrafi bilgi, afet ve acil durumlarda insani haritacılık konularında aktif çalışmalar gerçekleştirmektedir. İnşaat mühendisliği alanında lisans, geometik mühendisliği alanında da doktora derecesine sahiptir. İTÜ, Maltepe Üniversitesi, Özyeğin Üniversitesi ve MEF Üniversitesi'nde öğretim elemanı olarak görev almıştır. Uluslararası Humanitarian Openstreetmap Team ve Openstreetmap Foundation kuruluşlarının üyesidir. Türkiye'de ise Openstreetmap Topluluğunun aktif bir parçası olan Yer Çizenler Herkes İçin Haritacılık Derneği'nin yönetim kurulu üyesidir.

Açık Veri

Açık veri kavramı yeni bir şey olmasa da Türkiye'de hem fikir hem de uygulama olarak yeni yeni kendine yer bulan bir olgu. Topluluklarda açık veri uygulama ve politikalarının gerekliliği, toplumun bilgiye ve veriye, özel hayatın mahremiyeti ilkelerini ihlal etmeden erişim hakkı ve açık internet erişiminin sürdürülebilir kılınmasını savunan 2014 tarihli [Lyon Deklarasyonu](#) ile vurgulanmaktadır. Bu yüzden de açıklık tanımının tam olarak uygulanmadığı veya farklı yorumlanarak kısmen uygulandığı örneklerle çok karşılaşırız.

Açık Bilgi Vakfı (Open Knowledge Foundation) tarafından yapılan [açıklık tanımına](#) göre bir çalışma herkes tarafından erişime, kullanıma, düzenlemeye ve yeniden dağıtımına açıksa ve bu eylemler en fazla atıf ve veriyi açık tutma şartlarını yerine getirmek üzere sınırlama ve düzenlemelere tabi ise açık veri olarak tanımlanabilir. Buradaki "açık" kelimesinin kullanımını [açık kaynak tarifinde](#) de kullanılan yukarıdaki tanımla aynı olmak durumundadır. İngilizce'deki "free software" terimi de Türkçe'de bu kapsamda bedava olarak değil, özgür olarak kullanılmalıdır.

Açık bir çalışma, özgür veri lisanslarından biriyle paylaşımına açılmalı, verinin bütünü İnternet üzerinden bedelsiz olarak indirilebilmeli (veya yeniden üretim/çoğaltım masraflarından daha yüksek bir bedelle satılmamalı), makine tarafından okunabilir olmalı ve açık dosya formatlarından birinde paylaşılmalıdır. Açık dosya formatı da aynı yerde, kullanımı ve üretiminde herhangi bir parasal kısıt bulunmayan ve en az bir açık ve özgür yazılım aracıyla işlenebilen dosya formatları olarak tanımlanıyor. Yukarıdaki bu tanımlara göre de neyin açık veri olmadığını net bir şekilde değerlendirebiliriz:

- Bilgisayarlar ve mobil cihazlar yardımıyla sadece erişip görüntüleyebildiğimiz veriler açık veri değildir. Yön bulma ve yol tarifi amacıyla kullandığımız mobil harita uygulamalarındaki veriler, veya yerel yönetimlerin kent bilgi sistemleri vb. gibi arayüzlerinden sorgulayıp görüntüleyebildiğimiz veriler açık veri olarak sınıflandırılmazlar.
- Akademik araştırmalar, sivil toplum aktiviteleri, tezler, projelerde vb. kullanılmak üzere yapılan yazılı başvurular sonucunda kurumlar tarafından bedelsiz olarak sağlanabildiği beyan edilen veriler açık veri olarak sınıflandırılmazlar.
- İnternet üzerinden erişilebilir olsa dahi, üyelik, kayıt ve başvuru prosedürleri sonucunda seçici ve kısıtlayıcı bir biçimde toplumun yalnızca belirli bir kesimine (meslek grupları vb.) erişim sağlanan veriler açık veri olarak sınıflandırılmazlar.

Açık veri politikaları konusunda Türkiye’de de bu yönde bir farkındalık oluşmaya başlamış, [Türkiye İstatistik Kurumu \(TÜİK\)](#), [İstanbul Büyükşehir Belediyesi](#), [İzmir Büyükşehir Belediyesi](#), [Tarım ve Orman Genel Müdürlüğü](#), [Balıkesir Büyükşehir Belediyesi](#) gibi kurumlar açık veri portalları oluşturmuş ve veri kümelerini topluluğun erişimine açmışlardır. Bu uygulamaların bir kısmını iyi örnekler olarak sunmak mümkünken bir kısmının da başlanıp devamı gelmediğini; ya da akıma dahil olmak adına oluşturulup içerik olarak beklentilerin gerisinde kaldığını söylemek mümkün. Ek olarak kimi örneklerde açık veri tanımının tam anlamıyla hayata geçmediğini görmek de mümkün.

Açık veri, verinin özgürlüğü ve erişilebilirliği gibi konular gün geçtikçe daha çok konuşulmakta ve Ekim 2021’de gerçekleştirilen MARUF 21’de (Marmara Urban Forum 2021) de bu konuya dair [oturumlar](#) gerçekleşti. Ancak ortaya çıktı ki bu noktada sınırlı kişilerin vizyonlarından önce aşılması gereken daha büyük bir engel bulunmaktadır: kalıplaşmış, alışkanlık haline gelmiş bir kapalı devlet yapısı ve bu yapıyı korumaya yönelik bir duvar olan kanuni düzenlemeler. Bilgi ve iletişim çağından önce geçerli olup kendini bugüne adapte etmekte zorluk çeken bu yapıda bilgiye erişim bir zafiyet olarak görülmekte, özellikle harita verilerinin üçüncü kişiler tarafından kontrolsüz erişimi de bir ulusal güvenlik meselesi gibi algılanmaktadır.

Hemen hemen tüm yerel yönetimlerin stratejik planlarında birer anahtar kelime olarak gördüğümüz “şeffaflık” ve “sivil katılım” gibi kavramlar açık veri politikalarıyla doğrudan desteklenebilirler.

Bu yaklaşımla oluşturulup günümüzde de işlemeye devam eden bu düzenlemeler nedeniyle de bilgiye açık erişim ve şeffaflık gibi bazı gereklilikler yerine getirilememektedir.

Bahsi geçen oturum ve tartışmalar sırasında, erişime açılmak istenen bir veri kümesinin daha önceden üçüncü kişilerle ücret karşılığında paylaşılması söz konusuysa bu paylaşım belediye meclisi tarafından izin verilmediği, ve olayın devleti zarara uğratmak gibi gerekçelerle soruşturmalara kadar gidebildiği ifade edildi. Yine bu durum gerekçe gösterilerek açık veri politikalarını yürütmenin mümkün olmadığını söyleyerek girişimlerde bulunmayan veya “olduğu kadar” yapan yerel yönetimler olduğu gibi, düzenlemelerde etrafından dolaşılabilen açıklar ve satır araları bularak açık veri politikalarını sürdüren ve yasal mevzuatın güncellenmesi gerektiğini savunan farklı görüşlerle karşılaşmak mümkün. Oysaki hemen hemen tüm yerel yönetimlerin stratejik planlarında birer anahtar kelime olarak gördüğümüz “şeffaflık” ve “sivil katılım” gibi kavramlar açık veri politikalarıyla doğrudan desteklenebilirler.

Sivil Katılım ve Kitle-Kaynak

Sivil katılım, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından, bireylerin, sivil toplum kuruluşlarının ve sivil toplumun genel olarak kamu otoritelerinin karar alma süreçlerine katılımı olarak tanımlanmıştır. Politik karar alma süreçlerinde sivil katılım, siyasal partilerle doğrudan ilişki kurmak ve ekonomik çıkar elde etmek ile ilgili lobicilik faaliyetleri gibi siyasi faaliyetlerden farklıdır. Yine aynı belgede karar verme süreci ise ulusal, bölgesel veya yerel düzeyde, yetki sahibi bir kamu otoritesi tarafından, bir politika belgesinin, stratejinin, bir yasanın veya düzenlemenin geliştirilmesi, benimsenmesi, uygulanması, değerlendirilmesi ve yeniden düzenlenmesi veya toplumun tamamını ya da bir kısmını etkileyen herhangi bir kararın alındığı bir süreç olarak [tanımlanır](#).

Bu tanımları biraz esneterek de olsa sivil katılımın karar almanın ötesinde uygulama aşamalarında da paydaşlık seviyesinde gerçekleşebileceğini söylemek mümkün olabilir.

... alışageldiğimiz kapalı ve korumacı veri süreçlerinin tersine, özgür veri kültüründe katma değer verinin kendisinde değil, herkesçe erişilebilir durumdaki veriler üzerinden gerçekleşen ürün ve süreçlerdedir. Kapalı ve korumacı yapılarda mevki, veriyi ve veriye erişimi kontrol altında tutmaktan geçerken, özgür veri kültüründe bunun belirleyicisi veriyi kullanarak gerçekleştirilen süreçlerdir.

Veri odaklı çalışmalar özelinde de vatandaşın sadece verinin alıcısı/son kullanıcısı veyahut da pasif olarak veri kaynağı olmasının dışında, veri üretim sürecinin aktif bir parçası olarak dahil olması yoluyla süreçlerin güçlendirilerek diğer uygulama ve karar süreçlerini desteklemesi sivil katılım çatısı altında kabul edilmelidir. Burada yine insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı, temel demokratik ilkelere bağlılık, katılım için açık usuller kabul edilmesi, ve canlı, çoğulcu ve sürdürülebilir sivil toplum için uygun koşulların altına alınması esastır.

Michael Goodchild, 2006'da ilk kez Jeff Howe tarafından "bir işin geleneksel olarak bir çalışan veya yetkili tarafından gerçekleştirilmesi yerine, açık bir çağrı ile önceden tanımlanmamış geniş bir grup tarafından üstlenilmesi" olarak tanımlanan [kitle-kaynak kavramının](#) üzerinde çalışarak 2007'de yazdığı Sensör Yurttaşlar: Gönüllü Coğrafya Dünyası (Citizens as Sensors: the World of Volunteered Geography) başlıklı [makalesinde](#) gönüllü coğrafi veri kavramından kitle kaynaklı veri yönetim süreçlerinin bir alt kümesi olarak bahsetmiş ve kavramı şu şekilde açıklamıştır: Bireyler tarafından gönüllü olarak sağlanan coğrafi verilerin üretilmesi, düzenlenmesi ve paylaşılmasına yö-

nelik araçlardan faydalanmak ve insanların haritalama, şehir ve bölge planlama gibi aktivitelerin içinde daha aktif roller almasını sağlamak.

Topluluk odaklı süreçlerde şahit olunan bu paylaşım kültürü aslında ülke olarak hiç de yabancı olmadığı ımece kültürünün vücut bulmuş halinden başka bir şey değil. Topluluk üyeleri, geliştirme süreçleri boyunca aralarında yardımlaşarak ve bilgi, tecrübe, kaynak ve verilerini paylaşarak hareket ederler. Topluluk yararını gözeterek gerçekleştirilen bu eylemler hem topluluğun, hem de toplulukla birlikte bireylerin gelişip güçlenmesini sağlamaktadır. Topluluk içerisinde şeffaflık esastır ve hiyerarşik bir düzenden çok eşitler arasında karşılıklı hesap verebilirliğe bağlı bir etkileşim hakimdir.

Uzun yıllar boyunca alışageldiğimiz kapalı ve korumacı veri süreçlerinin tersine, özgür veri kültüründe katma değer verinin kendisinde değil, herkesçe erişilebilir durumdaki veriler üzerinden gerçekleşen ürün ve süreçlerdedir. Kapalı ve korumacı yapılarda mevki, veriyi ve veriye erişimi kontrol altında tutmaktan geçerken, özgür veri kültüründe bunun belirleyicisi veriyi kullanarak gerçekleştirilen süreçlerdir.

Çok sayıda olumlu örnek gösteriyor ki iletişim doğru bir tonda kurulup sürecin şeffaflığı ve yurttaş kaynaklı veri girdilerinin somut faydalar sağlayacağı açık şekilde ifade edilebilirse kitle kaynak çok verimli bir şekilde çalışabilir.

Verinin açık ve erişilebilir olması, farklı bakış açılarına, farklı uzmanlıklara sahip pek çok kişinin özgün fikir ve çözümler geliştirmesini sağlayacak ve gerek fayda, gerekse kaynak tasarrufu bakımından olumlu geri dönüşleri mümkün kılacaktır.

Ancak bu noktada yine eskiden kalan alışkanlıkların sürüklediği gelenekçi ve tutucu düşünce yapısı içinde “insanlar buna niye katkı versinler ki?” gibi şüphe ve dirençle karşılaşılıyor. Çok sayıda olumlu örnek gösteriyor ki iletişim doğru bir tonda kurulup sürecin şeffaflığı ve yurttaş kaynaklı veri girdilerinin somut faydalar sağlayacağı açık şekilde ifade edilebilirse kitle kaynak çok verimli bir şekilde çalışabilir. Burada doğru tondan kasıt yerel yönetimlerin kendilerini başvurulana bir üst makam gibi görüp yurttaş katılımını beklemesi değil, çağrılarını eşitlikçi, açık ve samimi bir yapıda gerçekleştirmesidir.

Sensör vatandaş kavramından kasıt, toplu taşıma alışkanlıkları, su ve doğalgaz tüketimi gibi zorunluluk ve sözleşmelere tabi süreçler sonucunda toplanan yurttaş kaynaklı veriler de değildir. Gönüllülük esasıyla çalışmayan bu takip ve görüntüleme süreçlerini sivil katılım kapsamında değerlendirmek, hataya düşmek olacaktır. Vatandaş karşısında

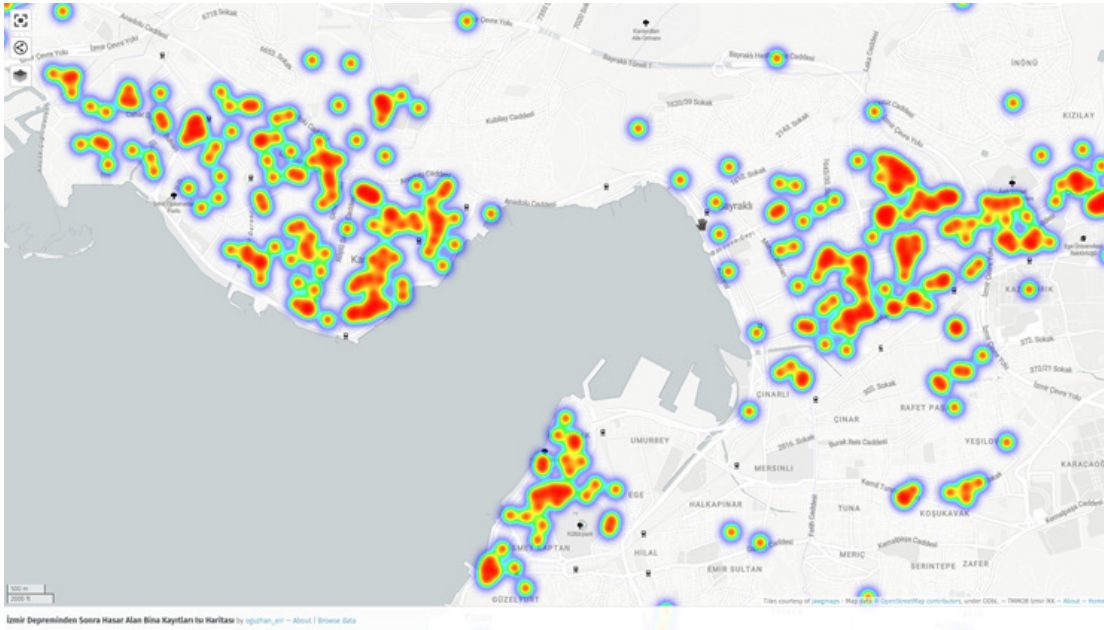
bir Büyük Birader modeli değil, şeffaf ve açık yapılar gördüğü ve karşılıklı fayda net ifade edildiği sürece gönüllü katılım da sağlanacaktır.

Ege Denizi Depremi Örneği

Ülke olarak yerel yönetimler ve kamu kurumlarında gelişmiş coğrafi veri yönetim süreçlerimizin olmasına, mobil harita ve yön bulma uygulamalarının büyük şehirlerde veri kalite ve detayı zengin olmasına rağmen, 30 Ekim 2020 Ege Denizi Depremi sonrası İzmir’de TMMOB İzmir İl Koordinasyon Kurulu faaliyetlerinin önemli bir kısmı özgür haritacılık araçları ve topluluk kaynaklı açık veri süreçleri üzerinden gerçekleştirilmiştir.

30 Ekim 2020 tarihinde gerçekleşen ve İzmir’in Bornova ve Bayraklı bölgelerinde yıkıma ve can kayıplarına neden olan Ege Denizi Depremi sonrasında ise Yer Çizenler Herkes İçin Haritacılık Derneği üyeleri, Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası (HKMO) İzmir Şubesi ile iletişime geçmiş, hasarlı binaların haritalanması ve raporlanması konusunda özgür haritacılık uygulamalarıyla destek olma isteğini bildirerek TMMOB İzmir İl Koordinasyon Kurulu (İKK) saha çalışmalarına dahil olmuşlardır.

Resim 1: Ege Denizi Depremi, İzmir Hasar Yoğunluk Haritası

Deprem sonrasında gerçekleştirilen saha çalışmalarında yıkılan veya hasarlı binaların tespiti ve haritalanması amacıyla akıllı telefonlar kullanılarak doldurulacak mobil anket formları kullanılmış, yıkılan binaların haritası yurttaşlarla paylaşılmıştır. Ek olarak, yurttaşların hasarlı bina ve acil ihtiyaç bildirimini yapabilmeleri için İnternet üzerinden çevrimiçi formlar oluşturulmuş, ve 1200'ün üzerinde geri dönüş alınmıştır. Bahsi geçen formlarda aynı zamanda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hasar tespit çalışması yapıldıysa bu çalışmanın sonucu da sorulmuştur. Söz konusu topluluk

kaynaklı veri kullanılarak bir deprem hasar yoğunluk haritası oluşturularak (Resim 1) çevrimiçi olarak paylaşılmıştır.

İTÜ Uydu Haberleşme ve Uzaktan Algılama Uyg-Ar Merkezi (UHUZAM) ve Maxar Technologies, çevrimiçi görev yöneticisi araçlar üzerinden uluslararası OpenStreetMap topluluğuna yapılan İzmir ve Sefirhisar [bina haritalama çağrısında](#) kullanılmak üzere deprem bölgesine ait güncel uydu görüntülerini kullanıma açmışlar, görüntüler OpenStreetMap'te İzmir'e ait bina envanterini oluşturmak için kullanılmışlardır (Resim 2).

Resim 2: 31 Ekim 2020 Tarihli Yüksek Çözünürlüklü Uydu Görüntüleri (İTÜ-UHUZAM)

İKK bünyesindeki İnşaat Mühendisleri Odası (İMO) İzmir Şubesi gönüllüleri, yurttaşlar tarafından hasar bildiri yapılan binaları sahada incelemeye gitmiş, binalara ait hasar bilgilerini yine özgür haritacılık araçları kullanarak toplamış ve düzenlemişlerdir. Bu doğrulama çalışması sonucu elde edilen hasar verileri TMMOB tarafından çeşitli rapor ve çalışmalarda kullanılmış, aynı zamanda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen hasar tespit çalışmalarının doğrulamasının gerçekleştirilmesini sağlamıştır. İMO gönüllüsü mühendislerin gerçekleştirdiği hasar değerlendirmelerinin büyük oranda Bakanlık değerlendirmeleriyle de örtüştüğü görülmüştür.

TMMOB İKK üye unsurları tarafından, Yer Çizenler'in teknik desteğiyle gerçekleştirilen bu çalışmaların sonucunda topluluğun da desteğiyle üretilen veriler açık veri lisansı ile düzenlenmiş, herkesçe erişilebilir bir biçimde [GitHub üzerinden paylaşılmıştır](#). Söz konusu GitHub deposundan, gerçekleştirilen çalışmalara dair daha detaylı bir rapora da erişilebilir.

Yurttaş katılımlı süreçleri, denetlenebilirlik ve hesap verebilirlik konusunda da bir örnek oluşturmuştur.

Sonuç

Vizyon olarak açık veri politikalarından uzakta olmadığımızı, gün geçtikçe daha çok yerel yönetimin bilgi paylaşımından ve şeffaflıktan yana olmayı tercih ettiğini görüyoruz. Ancak hukuki ve bürokratik engeller nedeniyle bu süreçlerin tam olarak sağlıklı çalıştıklarını söylemek zor. Bu engellere ek olarak zaman zaman da alışkanlık ve teamüller açık veri çalışmalarının önünü kapatıyorlar. Bu teamüllerin dışına çıkılan açık ve şeffaf veri çalışmaları da paylaşıldıklarında topluluktan beklenen desteği görüyorlar. Süreçlerin açık, şeffaf ve hesap verilebilir şekilde sürdürülmesi aynı zamanda bir diğer demokratik hak olan denetlenebilirliği de sağlamaktadır. Bu durum, alışageldiğimiz kapalı devlet yapısı içinde korkutucu bir yere sahip olabilse de, İzmir örneğinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve TMMOB tarafından gerçekleştirilen bina hasar tespit çalışmalarının birbiriyle yüksek oranda uyuyor olması, denetlenebilirliğin kurumlara karşı güvenin sağlanması konusunda da faydası olabileceğini gösteriyor.

Bu konuda bir diğer örnek olarak Oy ve Ötesi tarafından birden çok seçimde ülke genelinde müşahitler tarafından yollanan sandık tutanaklarının işlenerek seçim sonuçlarının şeffaf bir biçimde takip edildiği sistemi göstermek de mümkündür. Oy ve Ötesi, ülke genelinde kitle-kaynak, sivil katılım ve gönüllülük esasları üzerinden, ulusal seçimler gibi son derece kritik bir konunun [denetlenebilirliğini sağlamıştır](#).

Geneli hala kapsamasa da pek çok yerel yönetimin bilgi paylaşımına ve şeffaflığa ikna olduğunu görüyoruz. Ve belki de çabaları açık veriyi yaygınlaştırmak kadar, sağlıklı bir açık veri ekosistemine izin veren uyumlu yasal düzenlemeler ve hukuki altyapıların geliştirilmesi konularında da göstermemiz, bu konular üzerinde tartışmamız, sivil katılım sürecine de açık veri politikalarını destekleyen yasa ve düzenlemelerin oluşturulmasını sağlayarak dahil olmamız gerekiyor.

Atıf Önerisi:

Ünen, Hüseyin Can. 2021. “Açık Veri Politikalarıyla Sivil Katılım” TESEV Değerlendirme Notları 2021/14.

<https://www.tesev.org.tr/tr/research/acik-veri-politikalariyla-sivil-katilim/>

Copyright © Aralık 2021

Tüm hakları saklıdır. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı'nın (TESEV) izni olmadan bu yayının hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla (fotokopi, kayıtların ya da bilgilerin arşivlenmesi, vs.) çoğaltılamaz.

Bu yayında belirtilen görüşlerin tümü yazarlara aittir ve TESEV'in kurumsal görüşleri ile kısmen ya da tamamen örtüşmeyebilir.

TESEV, bu projeye katkılarında ötürü Friedrich Ebert Stiftung'a teşekkür eder.

